

પ્રજનન

માળા બનાવવા

હંડા સેવવા

પુખ્ત વયના
કાચબાનું સ્થળાંતર

ગુમાવેલું વર્ષ અને
તૃતીયારબાદ

દરયાઈ કાચબાનો જીવન ઇતહાસ

પ્રજનન

નર અને માદા દરિયાઈ કાચબા તેમના પ્રજનન ચક્રની શરૂઆત ખોરાક મેળવવાના ક્ષેત્રથી પ્રજનન ક્ષેત્રના પ્રવાસથી કરે છે. આ બંને સ્થળોની વચ્ચે અમુક હજાર કિલોમીટરનું અંતર હોઈ શકે. સંવનન અને સંભોગ મુખ્યત્વે પ્રજનન સ્થળના સાગરતટે થાય છે, તેમાં નર કાચબો માદાની પીઠ ઉપર ચઢી આગલા પગના નખવાળા પંજાથી પકડી આગળ વધે છે. નર અને માદા કાચબા બંને અન્ય ઘણા કાચબા સાથે આ રીતે સંવનન કરી શકે છે.

માળાનું નિર્માણ

સંવનના કેટલાક સપ્તાહ પછી માદા કાચબા મુખ્યત્વે રાત્રિના સમયે માળા બનાવવા સાગરતટે આવે છે. તે ભરતી રેખાથી ઉપરના ભાગે પહોંચી માળો બનાવવા માટે યોગ્ય જગ્યા શોધી, ત્યાંની રેતી સાફ કરી (શરીર જેટલો ખાડો કરી), પાછલા પગની મદદથી ચંબુ આકારનો માળો ખોદી કાઢે છે. કાચબાના કદ પ્રમાણે આ માળે બેથી ત્રણ ફુટ ઊંડો હોઈ શકે. માળામાં ૧૦૦-૧૫૦ ઈંડા મૂક્યા બાદ માદા તેમાં પાછી રેતી ભરી દે છે, ઓલિવ રિડલી કાચબાની માદાઓ માળાની ઉપરની રેતને દબાવી બરોબર સમતલ કરે છે.

એકવાર ઈંડા મૂકવાની શરૂઆત થયા બાદ માદાઓ જાણે એક સમાધિની સ્થિતિમાં (nesting trance) પહોંચી જાય છે અને આ સમયે સહેલાઈથી વિચલિત થતી નથી. તેઓ માળો સહેલાઈથી આસપાસના વાતાવરણ સાથે ભળી જાય તે માટે તેની આજુબાજુ રેતી નાખી દે છે. મોટા ભાગની માદાઓ એક પ્રજનન ઋતુ દરમિયાન એકથી વધુ વખત માળા બનાવે છે, સામાન્યતઃ તે બેની વચ્ચે બે સપ્તાહ જેટલો સમયગાળો હોય છે. માળો બનાવવાની પ્રક્રિયા પૂર્ણ થતાં માદા પાછી પોતાના ખોરાક મેળવવાના ક્ષેત્રમાં પહોંચી બીજી પ્રજનન ઋતુ આવતા સુધી ત્યાં જ રહે છે. બે પ્રજનન સ્થળાંતર વચ્ચેનો સમય ગાળો એક વર્ષથી લઈને ઘણાં વર્ષનો પણ હોઈ શકે છે.

બચ્ચાઓનું આગમન

માળાની અંદર ઈંડા સેવાઈને બચ્ચા નીકળવાની પ્રક્રિયામાં ૭ થી ૧૦ સપ્તાહ લાગે છે. બચ્ચાં થોડા દિવસોમાં જ સેવાઈ રાત્રિના સમયે એક સાથે (સંખ્યાના જોરે શિકારીઓથી મહત્તમ બચાવ માટે) માળામાંથી બહાર આવવા લાગે છે. વધુ તેજસ્વી ભાસતી ક્ષિતિજ તેમજ ચંદ્ર અને તારાના પાણીની સપાટી પર પરાવર્તિત થતા પ્રકાશની મદદથી જ તેઓ સીધા જ સમુદ્ર ભણી આગળ વધે છે. કરચલા, પક્ષીઓ, શિયાળ, કૃતરા અને એકવાર સમુદ્રમાં પહોંચ્યા બાદ અનેક પ્રકારની માછલીઓનો તેમના શિકારીઓમાં સમાવેશ થાય છે. તાજા જન્મેલા બચ્ચાં તેમના જીવનના પ્રથમ બે-ત્રણ દિવસ એક પ્રકારના 'તરણના ઉન્માદ' માં પસાર કરે છે, જ્યારે તેઓ શરીરમાં સંગ્રહાયેલ ઉર્જાનો ઉપયોગ કરી ખુલ્લા સમુદ્રમાં પહોંચે છે, ત્યારબાદ તેઓ ઘણા વર્ષો અપુખ્ત કાયબા તરીકે જુદા-જુદા પ્રકારના નિવાસસ્થાનોમાં વીતાવી છેવટે અન્ય પુખ્ત કાયબાઓની સાથે ખોરાક મેળવવાના ક્ષેત્રમાં પહોંચી તેમની સાથે ભળી જાય છે. હજારમાંથી એક કાયબાનું બચ્ચું મુશ્કેલીથી પુખ્તાવસ્થા સુધી જીવિત રહે છે એમ માનવામાં આવે છે.

અજ્ઞાતવાસ અને ત્યારબાદ

યુવા કાયબા વિવિધ પ્રકારના ખોરાક મેળવવાના ક્ષેત્રમાં સમય ગાળે છે. તાજા જન્મેલા બચ્ચાં મોટેભાગે મહાસાગરોના પ્રવાહો તથા સતત ગતિશીલ વલયોની સાથોસાથ પરિભ્રમણ કરે છે. સરગાસમ નામની દરિયાઈ શેવાળના તરતા સમૂહો (Seaweed rafts) જે વધુ હુંફાળા હોય છે તથા FAD (Fish Aggregating Devices - માછલી એકત્ર થાય એવા આશયથી મૂકાયેલ સાધન) આ બચ્ચાંઓને માટે ખાસ અગત્યના પુરવાર થયેલ છે.

જુદા-જુદા પ્રકારના પ્રવાહો જ્યાં મિશ્રિત થતા હોય એવા વિસ્તારો તરુણ કાયબાઓને માટે અગત્યના ખોરાકના ભંડારો છે. લોગરહેડ કાયબા બચ્ચાથી પુખ્તાવસ્થા દરમિયાન તેમના જીવનચક્રમાં સમગ્ર પ્રશાંત મહાસાગરની યાત્રા પૂરી કરે છે એમ હવે જાણી શકાયું છે. ઘણાં સમય સુધી તેમની ખુલ્લા સમુદ્રની આ જીવન યાત્રા જીવવિજ્ઞાનીઓ માટે એક રહસ્ય રહી અને 'અજ્ઞાતવાસ' (lost year) તરીકે લેખાતી.

કાયબાની કેટલીક જાતિઓના તરુણ તથા અપુખ્ત સભ્યો તેમના શરૂઆતના ખુલ્લા સમુદ્રના ભ્રમણના દિવસો બાદ ઘણા વર્ષો સુધી સાગરતટની નજીકમાં વિકસી રહેલ વિસ્તારોમાં વસે છે. જન્મથી પુખ્તાવસ્થા સુધીનો સમયગાળો મોટાભાગના દરિયાઈ કાયબાઓમાં ૧૦ થી ૧૫ વર્ષનો હોય છે, જો કે શાકાહારી લીલા કાયબામાં અપવાદ તરીકે આ સમય ૩૦ વર્ષ કે તેથી વધુ પણ હોઈ શકે.

સ્થળાંતર

દરિયાઈ કાયબા સામાન્યપણે તેમના ખોરાકના ક્ષેત્રથી પ્રજનન વિસ્તાર પહોંચવા માટે સેંકડોથી હજારો કિ.મી.નો પ્રવાસ ખેડે છે. લાંબા સમયથી એમ માનવામાં આવતું કે પુખ્ત કાયબા તેમના જન્મસ્થળના સાગર તટે ઈંડા મૂકવા પાછા પહોંચી જાય છે. તાજેતરમાં જનીનશાસ્ત્રમાં થયેલ સંશોધનોથી હવે આ પુરવાર થયું છે; એમ પણ જણાય છે, કે કેટલીક જાતિઓમાં આ પ્રક્રિયા અન્ય જાતિઓથી વધુ ચોકસાઈપૂર્ણ છે.

પુખ્ત કાયબા જ્યાં સુધી પ્રજનન ક્ષેત્ર સુધી પહોંચવા જરૂરી ઊર્જાનો સંગ્રહ ન કરી લે, ત્યાં સુધી ખોરાકના ક્ષેત્રમાં જ રહે છે. પુખ્ત નર અને માદા કાયબાઓ પ્રજનન સ્થળ સુધીની મજલ કાપે છે, જ્યાં તેઓ સંવનન કરે છે. માદા કાયબા ત્યારબાદ ઈંડા મૂકવા ત્યાં રોકાય છે.